ISSN: 0973-9483

1st International Conference On Universal Human Values

Organized By The
Bahá'i Academy
(A Recognized Institution of Shivaji University),
In Association With the
Dept. Of Education, Shivaji University,
And
International Institute of Organizational Psychological Medicine
(IIOPM), Australia
Panchgani, 11-12 June 2016

THE COMPASS

(Special Issue)
Vol. 10, No. 1, November 2016

SOUVENIR

- [ ] Part 1- Conference Report
- [x] Part 2- Papers Presented
- [ ] Part 3- Papers Presented (Continuation)

The magazine of the Bahá'i Academy, Panchgani, an institution engaged in research and action in the field of value education for institution of higher learning.

Table of Contents

Paper Title	Page
A Comparative Analysis of Approach to Enhance Life Skills among the Students and Teachers in Rural and Urban Areas Mr. Amit Deokule	1
A Study of Attitudes of Primary Teachers in the Context of Need, Obstacles and Activities of the Universal Human Values Dr. Dnyaneshwar J Bhamare	6
A Study of The Effect of Value Education on Performance of In-Service Trainee Teachers Dr. Pratibha S. Desai	12
Efforts taken by Secondary School Teachers in Developing Universal Human Values Among Students Dr. Sanjay J. Nimbalkar and Mrs. Manisha D. Patil	17
Significance of Human Values in Legal Profession with Special Reference to Kolhapur City Prof. Dr. Vivek Y. Dhupdale	23
A Study of the Impact of Technology Enabled Personalized Learning on Social Progress Mr. Uday Panchpor, Mrs. Asavari Ambekar and Prof. Ram Takwale	29
[illegible] दृष्टिकोनाच्या परिपोषातून जीवनात यश, आनंद आणि शांती [illegible] निवाते	36
[illegible] कांच्या मूल्याधिष्ठीत दैनंदिन परिपाठासाठी निर्मितीक्षम उपक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास [illegible] राव देसाई	43
[illegible] शहरातील सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालयातील इयत्ता ७ वीच्या विद्यार्थ्यांमध्ये जीवन कौशल्य [illegible] मानवी मूल्यांची आवश्यकता: एक अभ्यास [illegible], ज्योती रामचंद्र लष्करी आणि अनुराधा नामदेव भोसले	48
[illegible] नेच्या अंतर्गत येणाऱ्या वैश्विक मानवी मूल्यांच्या रुजवणूकीच्या कृतिकार्यक्रमाची परिणामकारकता: [illegible] [illegible] शिवाजी साळुंखे आणि डॉ.सुरेश पाटील	52
[illegible] शिक्षणात विशेष गरजा असणाऱ्या बालकांमध्ये मानवी मूल्य रुजविण्यात शिक्षकाची भूमिका: एक [illegible] [illegible] मिला बागुल	57
[illegible] मानवी मूल्ये रुजवण्यात राष्ट्रीय सेवा योजनेचे योगदान: एक अभ्यास [illegible] भास्कर थोरात आणि डॉ.सज्जन थूल.	57
Attitudes of the Teachers Towards Human Values Mr. Umakant Vasantrao Deshmukh	66
Articulation of Ethical Human Values of the Environmentalism by the Indian Judiciary Dr. M. C. Sheikh	70
[illegible] विद्यापीठाच्या एम.एड. विद्यार्थ्यांमध्ये संपर्कसत्राच्या माध्यमातून विविधतेतून एकता, संघटीतपणा, [illegible], सौंदर्यदृष्टी आणि दूरदृष्टीचा विकास [illegible] महाले	76

सामाजिक मानवी मूल्ये रुजवण्यात राष्ट्रीय सेवा योजनेचे योगदान: एक अभ्यास

लेखक: सुश्री. अनिता भास्कर थोरात [१] आणि डॉ.सज्जन थूल[२]

[१] पीएच.डी. संशोधक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्तविद्यापीठ, नाशिक,
मो.: ९४०३३१५०९४ , इ-मेल: mahaleanita2012@gmail.com
[२] सहयोगी प्राध्यापक, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्तविद्यापीठ, नाशिक,
मो.: ९४०३७७४५३२, इ-मेल: sst9771@rediffmail.com

सारांश

भारत हा युवकांचा देश आहे, असे आपण कौतुकाने म्हणतो. म्हणूनच आपल्या देशाचे भविष्य हे महाविद्यालयीन शिक्षण घेणाऱ्या युवकांच्या हाती आहे. देशाचे भवितव्य हे ज़र उत्तम असावे, सर्वसंपन्न असावे असे जर आपणास वाटत असेल तर देशाच्या युवकांमध्ये महाविद्यालयीन तसेच उच्च शिक्षण घेत असतांनाच समाजसेवा करणे, आपल्या जवळपासच्या परिसरातील लोकांमध्ये मिळसून त्यांना समजावून घेवून रचनात्मक कार्य करणे, समाजसेवेच्या माध्यमातून स्वत:च्या व्यक्तिमत्वाचा तसेच वैश्विक मानवी मूल्यांची जोपासना करणे, देशातील लोकांच्या सेवेसाठी काही उल्लेखनीय कार्य केले पाहीजे. हा उद्देश डोळयासमोर ठेवून National Service Scheme म्हणजेच राष्ट्रीय सेवा योजनेची स्थापना करण्यात आली. १९६० मध्ये प्राध्यापक के.जी. सय्यदीन यांनी वेगवेगळया देशांचा अभ्यास करुन 'नॅशनल सर्व्हीस फॉर युथ' हा अहवाल दिला. १९६४-६६मध्ये भारत सरकारच्या शिक्षण आयोगाचे अध्यक्ष डॉ.दौलतसिंह कोठारी यांनी आपल्या अहवालामध्ये विद्यार्थ्यांनी समाजसेवा करण्यासंबंधी कोणत्या प्रकारच्या योजना राबवाव्यात यासंबंधी शिफारशी केल्या. मे १९६९ मध्ये तत्कालीन शिक्षण मंत्री डॉ.राव यांनी महात्मा गांधी जन्म शताब्दी वर्षाचे औचित्य लक्षात घेवून राष्ट्रीय सेवा योजना सुरु करण्याची घोषणा केली.

सॉक्रेटीस हया तत्वचिंतकाच्या मताप्रमाणे सद्गुण किंवा मानवी मूल्ये हे जन्मजात मुलांमध्ये नसतात. तसेच ते शिकवता देखील येत नाही. मानवी मूल्ये ही समजून घेवून आत्मसात करायची असतात. ती आत्मसात कशी करायची याचे मात्र योग्य असे यथार्थ मार्गदर्शन करणे क्रमप्राप्त ठरते. आणि म्हणूनच 'माझ्यासाठी नव्हे तर आपणासाठीफ हे राष्ट्रीय सेवा योजनेचे बोधवाक्य समाजाला खुप महत्वपूर्ण तत्वज्ञान सांगून जाते. म्हणजेच काय तर ज्या समाजात आपण काम करतो त्या समाजाला समजून घेणे. त्यासाठी स्वत:मध्ये सत्यप्रियता, सहकार्याची भावना, राष्ट्रप्रेम, राष्ट्रीय एकात्मता, सर्वधर्म समभाव, श्रमप्रतिष्ठा, बंधुभाव, प्रेम, सद्भावना, शांतता, धैर्य, समता, न्याय, स्त्री-पुरुष समानता, विज्ञाननिष्ठा इ. मुलभूत मानवी सद्गुण निर्माण होणे महत्वाचे आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये सर्व मूल्यविषयक गुणांचा अंतर्भाव झाला तर समाजामध्ये शांतता व सामंजस्य निर्माण होण्यास वेळ लागणार नाही. या पार्श्वभूमीला लक्षात ठेवून महाविद्यालयीन स्तरावर राबवल्या जाणाऱ्या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये मानवी मूल्यांविषयी जाणीवजागृती किती प्रमाणात झाली व कशी झाली तसेच समाजात काम करतांना हया मानवी मूल्यांची अंमलबजावणी कशा पध्दतीने चालू आहे. हे जाणून घेण्यासाठी प्रस्तूत संशोधन कार्य हाती घेतलेले आहे. संबंधीत विषयाला अनुसरुन सविस्तर माहिती शोधनिबंधात देण्यात आलेली आहे.

बीजसंज्ञा: वैश्विक मूल्ये, मानवी मूल्ये, राष्ट्रीय सेवा योजना, समाज प्रबोधन, मूल्यांचे संवर्धन.

प्रस्तावना

राष्ट्रीय सेवा योजना ही २४ सप्टेंबर १९६९ रोजी महात्मा गांधी जन्म शताब्दी वर्षानिमित्त स्थापन करण्यात आली. केंद्र सरकारच्या पुढाकाराने राष्ट्रीय सेवा योजना आजतागायत सातत्याने विविध उपक्रमाच्या माध्यमातून देशातील ग्रामीण विकासाला हातभार लावत आहे. श्रमसंस्कार शिबीराद्वारे गावामधून स्वच्छता, वृक्षारोपन, रस्ता दूरूस्ती, पथनाट्ये, विविध उपक्रमाद्वारे जनजागृती असे अनेक प्रबोधनाचे उपक्रम उत्कृष्ट पध्दतिने राबविले आहेत. महाविद्यालयीन जीवनामध्ये विद्यार्थ्याचा व्यक्तिमत्व विकास घडवून आणण्याचा प्रयत्न राष्ट्रीय सेवा योजनेमार्फत करण्यात येतो तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये सामाजिक भान निर्माण करुन समाज विकासामध्ये त्यांना सहभागी करुन घेण्याचे काम राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून झालेले आपल्याला समजते. शिक्षण आणि समाज एकत्र आणण्याचा हेतू काही अंशी या निमित्ताने साधला जात आहे. राष्ट्रीय सेवा योजनेमध्ये दोन पध्दतीने प्रामुख्याने काम केले जाते. एक म्हणजे महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थ्यांच्या विविध कला गुणांना वाव देत श्रमाचे महत्व त्यांना कळावे या हेतून नियमित कार्यक्रमाचे स्वरुप असते तर दुसरे असे की, शिबीरामधून विद्यार्थ्यांमध्ये विविध मानवी मूल्यांची जाणीव व जागृती करुन देणे. शिबीर हे राष्ट्रीय सेवा योजनेचा मुख्य गाभा आहे. शिबीर काळात युवकांमधील वैयक्तिक मूल्ये, सामाजिक मूल्ये, सांघिक मूल्ये व वैश्विक मूल्ये इ. वृध्दिंगत होत असतात. विद्यार्थ्यांमध्ये दडलेल्या सुप्त गुणांचा शोध घेवून सर्वगुण संपन्न युवक तयार केला जातो. राष्ट्रीयत्वासाठी, समाजाच्या हितासाठी चांगला नागरिक तयार करण्याच्या उद्देशाने योग्य व पोषक असे वातावरण राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून तयार केले जाते. विद्यार्थ्यांमध्ये वेगवेगळया मूल्यांची रुजवणूक करण्यासाठी वेगवेगळे उपक्रम हाती घेतले जातात आणि या वेगवेगळया उपक्रमाच्या माध्यमातून काही मानवी मूल्ये रुजवली जातात. तर ही मूल्ये व त्याचे प्रकार पुढीलप्रमाणे सांगता येतात.

मानवी मूल्ये

१. जैविक मूल्ये	२. व्यक्तिगत मूल्ये	३. बौद्धिक मूल्ये
४. भावनिक मूल्ये	५. शारीरिक मूल्ये	६. शिस्तविषयक मूल्ये
७. क्रीडाविषयक मूल्ये	८. सांस्कृतिक मूल्ये	९. सौंदर्यविषयक मूल्ये
१०. कलात्मक मूल्ये	११.मनोरंजनात्मक मूल्ये	१२.व्यावसायिक मूल्ये
१३.आर्थिक मूल्ये	१४.पर्यावरणविषयक मूल्ये	१५.धार्मिक मूल्ये
१६.माहिती व तंत्रज्ञानाच्या वापराबाबत मूल्ये	१७.भौतिक मूल्ये	१८.नैतिक मूल्ये
१९.आरोग्यविषयक मूल्ये	२०.आध्यात्मिक मूल्ये	२१.कौटुंबिक मूल्ये
२२.इतिहासविषयक मूल्ये	२३.वर्तमानविषयक मूल्ये	२४.भविष्यविषयक मूल्ये
२५.आपत्कालीन मूल्ये	२६.स्पर्धात्मक मूल्ये	२७.वैज्ञानिक मूल्ये
२८.युद्धकालीन मूल्ये	२९.सामाजिक मूल्ये	३०.लोकशाहीविषयक मूल्ये
३१.राजकीय मूल्ये	३२.राष्ट्रीय मूल्ये	३३.आंतरराष्ट्रीय मूल्ये
३४. शैक्षणिक मूल्ये	३५.वैश्विक मूल्ये	

अशा विविध मानवी मूल्यांची जडण घडण, संक्रमण व संस्करण राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून कशा पध्दतीने केले जाते याचा संक्षिप्त अभ्यास करण्यासाठी प्रस्तुत अभ्यासामध्ये संशोधकाने राष्ट्रीय सेवा योजनेचे मानवी मूल्ये रुजवण्यात कशा प्रकारे व किती प्रमाणात योगदान आहे. याचा अभ्यास केला आहे.

संशोधन समस्या विधान: मानवी मूल्ये रुजवण्यास राष्ट्रीय सेवा योजनेचे योगदान

अभ्यासाची उद्दिष्टये

१. राष्ट्रीय सेवा योजना या उपक्रमाचा शोध घेणे.

२. मानवी मूल्ये रुजवण्यात राष्ट्रीय सेवा योजनेचे चांगल्या कार्यासाठी उपाययोजना सुचविणे.

अभ्यासाची गृहितके

१. महाविद्यालयांमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना राबविण्यात येते.

२. महाविद्यालयीन विद्यार्थी राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विविध उपक्रमांमध्ये स्वयंसेवक म्हणून काम करतात.

३. राष्ट्रीय सेवा योजनेमुळे विद्यार्थ्यांना वैश्विक गुणांचा अविष्कार होतो.

व्याप्ती

१. प्रस्तूत संशोधन अभ्यास नाशिक शहराच्या भौगोलिक क्षेत्राशी संबंधित आहे.

२. प्रस्तुत संशोधन अभ्यास नाशिक शहरातील कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांशी संबंधीत राहील.

३. जे विद्यार्थी राष्ट्रीय योजनेमध्ये सहभागी होतात अशा सर्व विद्यार्थ्यांना सदर संशोधन अभ्यास लागु राहील.

मर्यादा

१. सदरचे संशोधन हे फ क्तके.व्ही.एन. नाईक कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालयातील पदवी शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांपुरतेच मर्यादीत राहील.

२. सदरच्या संशोधन अभ्यासामध्ये फ क्तमानवी मूल्यांच्या रुजवणूकीत राष्ट्रीय सेवा योजनेचे काय योगदान आहे याचाच अभ्यास करण्यात आला आहे.

३. सदरच्या संशोधन अभ्यासामध्ये माहिती संकलनासाठी प्रमाणित पदनिश्चयन श्रेणी नसल्याने संशोधन निर्मित पदनिश्चयन श्रेणीद्वारे माहिती संकलीत करण्यात आली आहे.

४. सदरच्या संशोधन अभ्यासामध्ये निष्कर्ष हे महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांनी दिलेल्या प्रतिसादावर अवलंबून आहेत.

संशोधन पध्दती

प्रस्तूत संशोधन अभ्यासासाठी सर्वेक्षण पध्दतीचा अवलंब करण्यात आला. यात मानवी मूल्ये रुजवण्यामध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेचे काय योगदान आहे याचा अभ्या करण्यात आला आहे.

जनसंख्या

नाशिक शहरातील सर्व कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालयातील पदवी शिक्षणक्रम अभ्यासणारे विद्यार्थी जनसंख्या म्हणून अभ्यासण्यात आली.

नमुना

नाशिक शहरातील के.व्ही.एन. नाईक कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालयातील पदवी शिक्षण घेणारे २५ विद्यार्थ्यांची असंभाव्यतापर आधारित प्रासंगिक नमुना म्हणून निवड करण्यात आली.

माहिती संकलनाचे साधन

प्रस्तूत संशोधन अभ्यासामध्ये संशोधन मार्गदर्शकाच्या मार्गदर्शनाच्या आधारे संशोधकाने पदनिश्चयन श्रेणी विकसित केली. परंतु ती प्रमाणित करण्यात आली नाही. संशोधकाने स्वयंनिर्मित पदनिश्चयन श्रेणीचा वापर करुन माहिती संकलित केली. पदनिश्चयन श्रेणीमध्ये एकूण २० सकारात्मक विधानांचा समावेश करण्यात आला. प्रत्येक विधानासाठी पंचबिंदू नेमण्यात आले. असमाधानकारक, समाधानकारक, बरा, चांगला व उत्कृष्ट अशा पध्दतीने पंचबिंदूच्या सहाय्याने पदनिश्चयन श्रेणी वापरण्यात आली.

माहिती विश्लेषणाचे साधन: प्रस्तूत अभ्यासामध्ये संकलीत माहितीचे टक्केवारी या संख्याशास्त्रीय साधनाच्या मदतीने विश्लेषण करण्यात आले.

संशोधनाची कार्यवाही

१. क्रा.व्हि.एन. नाईक कला, वाणिज्य, विज्ञान महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेमध्ये सहभागी असणारे असे २५ विद्यार्थी नमूना म्हणून निवडण्यात आले.

२. त्रंशोधक निर्मित पदनिश्चयन श्रेणीचा माहिती संकलनासाठी वापर करण्यात आला.

३. संकलित केलेल्या माहितीचे टक्केवारी या संख्याशास्त्रीय साधनाच्या द्वारे विश्लेषण करण्यात आले व केलेल्या पृथ्थकरणावरुन पूढील निष्कर्ष आलेखाच्या माध्यमातून मांडण्यात आले आहे.

निष्कर्ष: प्रस्तुत संशोधन अभ्यासाचे निष्कर्ष हे विद्यार्थ्यांना मिळालेल्या गुणांच्या आधारे व प्रश्नांना मिळालेल्या प्रतिसादाच्या आधारे मांडण्यात आली आहे. प्रत्येक निष्कर्षाची उकल अधिक स्पष्ट व्हावी म्हणून स्तंभालेखाचा वापर करण्यात आला.

१. विद्यार्थ्यांना प्राप्त गुणांच्या आधारे ९२% विद्यार्थ्यांना मिळालेल्या गुणांच्या आधारे असे स्पष्ट होते की, मानवी मूल्यांच्या रुजवणूकीमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेचे अतिशय मोलाचे योगदान आहे.

२. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून मानवी मूल्यांची ओळख व अंमलबजावणी चांगल्या प्रकारे होत असे. १४ विद्यार्थींनी, १० विद्यार्थी उत्कृष्टपध्दतीने होते तर १ विद्यार्थ्याने बऱ्यापैकी होते असे मत व्यक्त केलेले आहे.

३. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष शिबरातून श्रमदानाच्या विविध उपक्रमांमूळे विद्यार्थ्यांमध्ये मानवी मूल्यांची रुजवणूक चांगली होते असा प्रतिसाद १७ विद्यार्थ्यांचा दिसून आला तर उपक्रमांमूळे मानवी मूल्यांची रुजवणूक उत्कृष्ट होते असे ७विद्यार्थी व बऱ्यापैकी होते असा प्रतिसाद १ विद्यार्थ्याने दिलेला समजतो.

४. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष शिबीरातून समाज प्रबोधनाचे चांगले उपक्रम राबविण्यात येतात असे १४ विद्यार्थीनी, १० विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट तर १ विद्यार्थ्याने बरा असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

५. विशेष शिबीरात महिला सबलीकरणाविषयी विविध उपक्रमातून मानवी मूल्यांची जाणीव होते. याबद्दल ११ विद्यार्थ्यांनी चांगले तर १४ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

६. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विशेष उपक्रमातून आरोग्याविषयक जनजागृतीतून मूल्य रुजविले जाते याबद्दल ९ विद्यार्थ्यांनी चांगले तर १६ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

७. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या कार्यक्रमातून विद्यार्थ्यांमध्ये मानवी मूल्यांची जाणीव होते याबद्दल १४ विद्यार्थ्यांनी चांगले तर ११ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

८. समाजभिमुख व सामाजिक प्रश्नांबाबत राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून उच्च प्रतिची चर्चात्मक माहितीवर मत मांडली जातात. याबद्दल १५ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १० विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

९. राष्ट्रीय सेवा योजनेमूळे स्वयंसेवकामध्ये सहकार्याची भावना, खिलाडूवृत्ती, मन मिळवूपणा, तडजोडीसाठी सदैव तत्पर असावे, श्रमप्रतिष्ठा असा नैतिक मानवी मूल्याची रुजवणूक चांगली होते. याबद्दल १४ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट पध्दतीने होते, १० विद्यार्थ्यांनी चांगली होते व १ विद्यार्थ्याने ब-यापैकी होते असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१०. राष्ट्रीय सेवा योजनेमूळे विद्यार्थ्यांना समाजातील ग्रामीण जीवनाची ओळख व महत्व कळते याबद्दल १५ विद्यार्थ्यांनी चांगल्याप्रकारे तर १० विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट पध्दतीने होते असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

११. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या माध्यमातून राबविण्यात येणाऱ्या उपक्रमांद्वारे, शिबीरांच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये वक्तशीरपणा व निटनेटकेपणाची सवय लागते याबद्दल १० विद्यार्थ्यांनी चांगले तर १५ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१२. राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या शिबीरामध्ये लोकगीते, देशभक्तीगीत, पारंपारीक गीत यांचा समावेश केल्यामूळे विद्यार्थ्यांमध्ये राष्ट्रीय मूल्ये व

सामाजिक मूल्यांची भावना अधिक बळकट होते. याबद्दल १० विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १५ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१३. राष्ट्रीय सेवा योजनेमूळे विद्यार्थ्यांमध्ये व्यक्तिगत विकास, नेतृत्वगुण, धैर्य, स्त्री-पुरुष समानता इ. मानवी मूल्यांचा विकास होण्यास मदत होते. याबद्दल १० विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १५ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१४. राष्ट्रीय सेवा योजनेमूळे विद्यार्थ्यांमध्ये संवेदनशीलतेचे व मैत्रीपूर्ण व्यवहाराची जाणीव जागृती होते असा प्रतिसाद १० विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १५ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट प्रतिसाद दिला.

१५. ८ विद्यार्थ्यांचे चांगले तर १७ विद्यार्थी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद वैश्विक मूल्यांची जाणीव झाल्यानंतर विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात बदल घडून येतो असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१६. समाजातील विविध स्तरावरील, वंचित समाजाचे प्रश्न, समस्यांची जाणीव विद्यार्थ्यांना हाते याबद्दल १३ विद्यार्थ्यांनी चांगला, १२ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिला.

१७. राष्ट्रीय सेवा योजनांमूळे राष्ट्राच्या प्रगतीत हातभार लागतो या विधानाबद्दल १ विद्यार्थ्याने समाधानकारक, १६ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर ८ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला समजतो.

१८. सेवा योजनेच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांमधील वाईट सवयीचा विनाष होतो व चांगल्या सवयींचा स्वीकार होतो याबद्दल १४ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर ११ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिला

१९. समाजामध्ये शांतता, स्थैर्य, समता, बंधुता या मूल्यांची रुजवणूक जर चांगल्या प्रकारे करायची असेल तर प्रत्येक कॉलेजमध्ये राष्ट्रीय सेवा योजना व त्या अंतर्गत विविध उपक्रम राबविण्यात आले पाहिजे. याबद्दल १ विद्यार्थ्याने बरा, ११ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर ११३ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिला.

२०. सेवा योजनेच्या मध्यमातून विद्यार्थ्यांमध्ये माझयासाठी नव्हे तर आपणासाठी ही भावना अधिक दृढ होते. याबद्दल १३ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १२ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट प्रतिसाद दिला.

२१. वैश्विक मूल्यांच्या संक्रमण व संवर्धनासाठी राष्ट्रीय सेवा योजनेचे योगदान अतिशय महत्वपूर्ण असते याबद्दल ९ विद्यार्थ्यांनी चांगला तर १६ विद्यार्थ्यांनी उत्कृष्ट असा प्रतिसाद दिलेला आढळून आला.

समारोप

सदरच्या संशोधन अभ्यासाच्या माध्यमातून जी काही निष्कर्ष हाती आली त्यांच्या आधारे असे म्हणता येते की, मानवी मूल्यांची रुजवणूक जर प्रभावीपणे करायची असेल तर राष्ट्रीय सेवा योजनेचे योगदान हे अतिशय महत्वाचे आहे से सदरच्या संशोधन अभ्यासातून आढळून आले.

संदर्भ सूची

१. चव्हाण, वि.के.)२००६, महाविद्यालयीन अध्यापक, नाशिक.
२. चाकणे, सं.व.प्राब्रेकर, प्र.(२०१०) राष्ट्रीय सेवा योजना संकल्पना, पुणे, डायमंड पब्लिकेशन्स.
३. चाकणे, सं (संपा) (२०१०) राष्ट्रीय सेवा योजना यशोगाथा पुणे, पुणे विद्यापीठ मुद्रणालय.
४. बी.डी.माशेरे यांनी पुणे विद्यापीठाला विद्यावाचास्पती पदवीकासाठी सादर केलेला ग्रंथ, पुणे शहरातील महाविद्यालयामधून राबविल्या जाणा-या राष्ट्रीय सेवा योजनेचा परिणामकारकतेचा अभ्यास.
५. रसाळ, पी.व्ही.(२०१३) मूल्य व जीवन शिक्षण उपक्रम पुस्तिका, म.वि.प्र. प्रिंटींग प्रेस, नाशिक.
६. EDU २०९ मूल्यशिक्षण (Y.C.M.O.U)
७. शाकेरा इनामदार, पुणे विद्यापीठ, राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीर, आयोजन मार्गदर्शिका.
८. Service Learning Activities: Education in Action, Bahá'í Academy, Panchgani, Education in Universal Human Values.
९. FUNDAEC, Basic Concepts, Unit 1 Education.